

SPÅNGA BYGDEN

Nr 18
September 1986

Spånga Fornminnes- och Hembygds-gille

Innehåll sid

Sundby genom seklerna	3
Nälsta gård invigd	12
Gåvor till Gillet	17
Riksförbundets årsstämma	18
Gilletts program	19
Nälsta gård igen...	20

Omslagsbilden visar Sundbyristningen

Samtliga illustrationer: foto Sixten Källberg

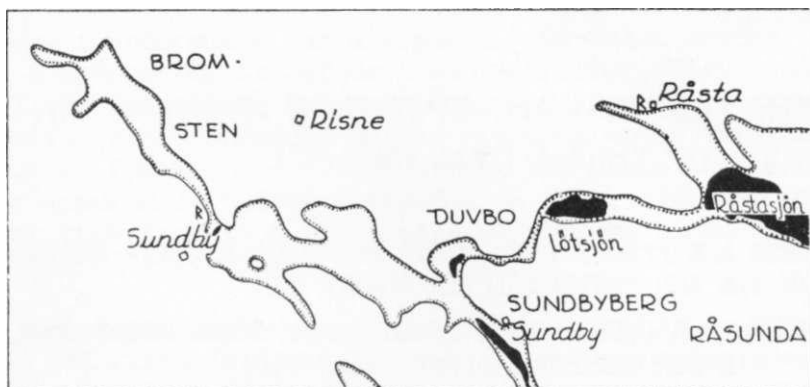
SUNDBY GENOM SEKLERNA

av Sixten Källberg

Som en följd av landhöjningen har många sund uppstått i våra vattensystem. Ortsnamnet Sundby, som finns på olika platser, har alltså en naturlig förklaring och gäller även Sundby i Spånga.

Spånga-ån är i dag återstoden av en livligt trafikerad farled under gången tid. Saltsjöns och Mälarens vattenyta stod i början av 900-talet ca fem meter högre än nu, och Bällstavikens vatten nådde ända upp mot nuvarande Spånga Centrum. Vikingatidens Spånga-bor kunde nå havet via det smala sundet vid nutidens gatukorsning Sundbyvägen/Bromstenvägen och vidare genom Duvbosjön-Lötsjön-Råstasjön och Brunnsviken.

Vårt Sundby har också benämnts Spång-Sundby eller över-Sundby, till skillnad från Ytter-Sundby i Bromma, som gav namnet till Sundbyberg.

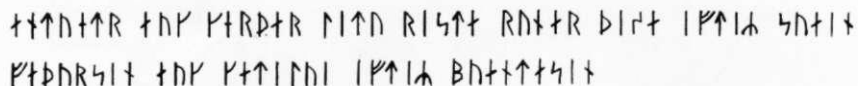
900-talets strandlinje i förhållande till
1900-talets sjösystem (mörka partier)

Två runristningar vid det gamla Spångasundet markerar en forntida trafikpunkt av stor betydelse. Inskrifterna ger visserligen inget belägg för detta, men sådana minnesmärken placerades ofta vid viktiga korsningar av lands- och vattenvägar med avsikten att de skulle kunna ses och beundras. Den större ristningen anses fövara en av de stiligaste i uppland (omslagsbilden). Den är inte signerad men man anser den vara utförd av Fot. Bland de 50-talet kända runristarna i uppland var Fot en av de mest produktiva och måste ha varit en högt stående konstnär. Tyvärr signerade han bara ett fåtal av sina verk, bland dem runstenen vid Skoklosters kyrka.

Ett 40-tal personer från vikingatidens Spånga har fått sina namn dokumenterade i runskrift för eftervärlden, men deras öden är för oss mestadels höljda i dunkel. Här finns inte - som på Island - nedtecknare av muntliga traditioner. Men runstenarna är i alla fall originaldokument.

Om Sven och hans familj i Sundby - för 900 år sedan - vet vi att efter hans död sönerna Andvätt och Gärdar och hustrun Kättilvi lät rista det vackra minnesmärket på berghällen intill strandkanten vid sundet.

Inskrift:

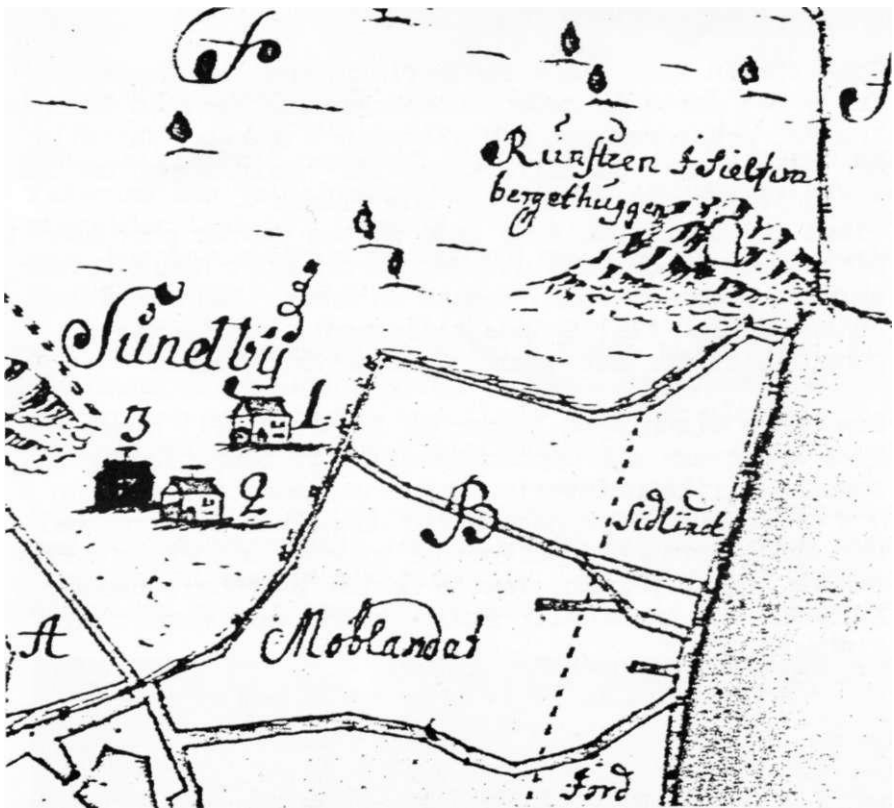

†††††††† †††††††† †††††††† †††††††† †††††††† †††††††† †††††††† ††††††††
†††††††† †††††††† †††††††† †††††††† †††††††† †††††††† †††††††† ††††††††

ANTUETR AUK KERDAR LITU RISTA RUNAR DISA IFTIR SUATN
FADUR SIN AUK KATILVI IFTIR BUANTA SIN

(Andvätt och Gärdar läto rista runor dessa efter Sven fader sin och Kättilvi efter maken sin)

Ristningens höjd är 3,10 meter och största bredd 1,70.
Runmästaren Fot var verksam efter mitten av 1000-talet.

Utsnitt av karta över Sundby 1699

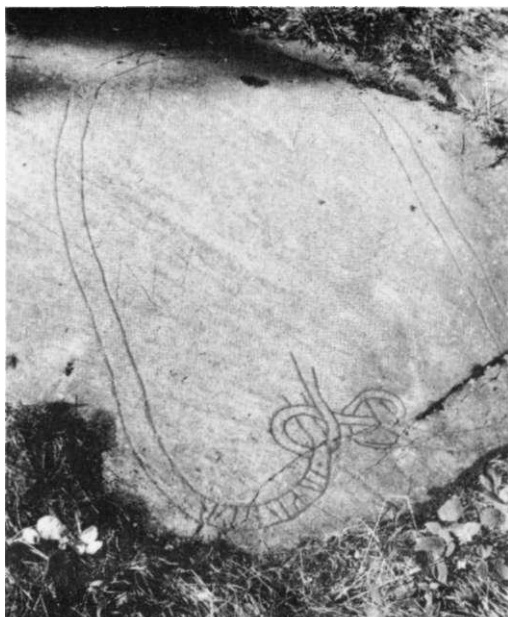
Flera fornforskare har alltsedan 1600-talet besökt bl a Spånga för att studera runinskrifter. Vi vet att år 1628 åtminstone tre runstenar var kända av Gustav II Adolfs lärare Johannes Buréus - grundaren av vår runologiska forskning - två runstenar vid Råsta samt en som var inmurad i "Spånga Kyrkewägg på Södra sidahn". Denna sten togs fram 1936 och restes på vänstra sidan om ingången till kyrkan.

I likhet med Sundbyristningen talas även här om Kättilvi som lät rista "stenarna" efter sin make. Dennes namn känner vi inte till eftersom det övre partiet av stenen fallit bort med undantag av bokstäverna r a , som bör vara namnets slutbokstäver. Sundby-maken hette ju Sven, varför det säkerligen är fråga om två olika familjer.

Inte förrän 1682 finns Sundbyristningen dokumenterad. Den 9 maj detta år hade kronolänsmannen Bertold Dalholm instämt prästerskapet och allmogen i Spånga, Järfälla och Bromma till Järfälla kyrka för "Ransakningh om the Antiquiteter och Monumenter som finnas". Bland 20-talet uppgifter från Spånga upptar protokollet bl a "Wedh Sundby Eng uti Berget uthuggit några Carac- terer". Redan en vecka senare anlände riksantikvarien Johan Hadorph till Spånga tillsammans med tecknaren Johan Leitz för att dokumentera sevärdheterna.

Den andra ristningen ligger ca 15 meter till höger om Fots konstverk och upptäcktes 1915 av Bengt Thordeman, sedermera riksantikvarie. Denne var son till prosten J V Thordeman i Spånga och vid denna tid 22 år gammal. Det synes vara ett ofullbordat arbete, utfört av någon mindre kunnig person. Texten består av enbart namnet ÄRNMUND, som eventuellt skulle kunna vara namnet på ristaren.

Ristningens höjd är 1,80 meter och största bredd 1,25.

Tiden före 1000-talet

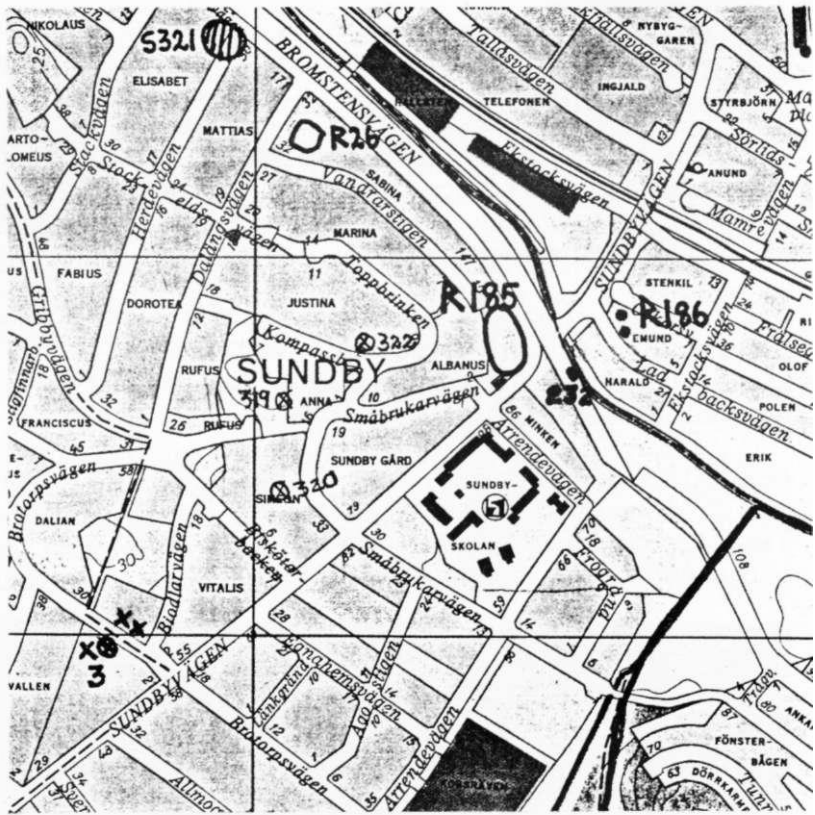
Spångas historia sträcker sig tillbaka till bronsåldern. Tidigare låg ju Mälardalen under vatten och någon stenålder talar vi inte om i våra områden. Några sten-
yxor har visserligen påträffats men har troligen tappats av jägare som klubbat säl.

Som framgår av kartan på sidan 8 finns flera fasta forn-
lämningar inom Sundby-området. Några omfattande utgräv-
ningar har inte skett, men flera fynd har påträffats i
samband med arbeten på villatomter.

Artikelförfattaren har under augusti 1986 tillsammans
med Stadsmuseums arkeolog Elisabeth Brynja besökt samt-
liga fornminnesplatser i Sundby. Det visar sig tyvärr
att vissa gravar helt utplånats.

*Intill Sundbyristningarna ligger gårdsgravfältet,
troligen från yngre järnålder, d v s århundradena
närmast efter Kristi födelse. Hela området är
kraftigt beväxt och är som synes i stort behov
av uppröjning.*

Fasta fornlämningar i Sundby

3. Inv 1926: Stensättning, 7 m diam, 0,5 m hög
Jordblandat röse, 4 m diam, 0,3 m högt.
På områdets högsta punkt påträffades 1938 två armringar av brons. De låg tätt ovanpå varandra på ett spadtags djup.
- XX. (Saknar nummer - ej tidigare angiven på karta)
Stensättning 8 m diam, 0,4 m hög
1942 påträffades i närheten delar av en lerurna, brända ben och fragment av nitar.
26. Gravfält, kartlagt 1931.
Två högar och fyra stensättningar.

185. Gravfält bestående av ca 14 gravar (stensättningar). I anslutning till gravfältet två runristningar i fast häll.
186. (Bromsten) Hög, 5 m diam, 0,4 m hög.
Stensättning, 5 m diam, 0,3 m hög.,
232. Båtfynd (Se sidan 10)
319. Inv 1926: 60 m VNV om Sundby gård
Stensättning, rektangulär (VNV - SÖ)
6 x 5 m, fylld intill 0,3m hög.
Inv 1980: Hus på platsen
320. Inv 1926: 100 m VSV om Sundby gård
Stensättning, 9 m diam och 0,9 m höga stenar.
Otydlig.
321. Inv 1926: Gravfält, fyra högar och jordblandade rosen samt en stensättning.
Inv 1977: Helt borta
322. Röse, skadat, ursprungligen 10 m diam och 1 m högt. Otydlig stensättning, närmast rektangulär, 9 m långa sidor och 0,35 m hög.

*Ingrid Källberg,
Sundby, beundrar
en av de båda
armringarna av
brons, som någon
tidigare Sundby-
kvinna burit för
ett par tusen år
sedan.*

BÅTFYNDET

I samband med schaktning för en avloppskulvert intill Spångaån, ca 60 m sydöst om korsningen Sundbyvägen och Bromstensvägen, påträffades i juni 1934 en fyra meter lång ökstock (kanot) från vikingatiden.

Den är formad ur en furustam och låg på 1½ m djup tillsammans med diverse träföremål.

Upptagningen var förenad med rätt stora svårigheter eftersom träet var genomblött och poröst.

När ekstocken till sist kunde överföras till konservering bestod den av ett 100-tal delar. För att återfå sin fasthet behandlades de genom alunkokning. Den gamla farkosten kunde sedan limmas ihop till sin ursprungliga form.

*Elisabeth Brunja, Stockholms Stadsmuseum, visar de lösa träföremålen:
Fr v skål av masur, sidan till ett öskar av ek
och handtaget till ett öskar av furu.
(ökstocken är tyvärr f n ej åtkomlig för
fotografering)*

ÅRET 1312

Det dröjer ca 250 år efter Sven och hans familj innan nästa Sundby-bo dyker upp i historien. Det är Johan Gasebog, som figurerar i diverse handlingar och därmed blir den första mera historiskt kända Spånga-bon. År 1312 nämns han i samband med ett jordaskifte med Klara kloster. Dokumentet är skrivet på latin. Från en översättning i S. Clara Minne från 1727 lyder texten i facsimil:

År 1312. hafvet Johan Gasebog (1) giordt jordastypte med S. Clarae Kloster / gifwandes tho i örtogl. jord i Sundby i Spånga Sockn / och fått igett i. örtogl. jord i Swalandis. Dat. Stockholm fierde Dag Juhl.

Redan 1293 förekommer Gasebogs namn som testamentsvittne för Kristina - första hustrun till Upplands lagman, riksrådet Birger Persson, den heliga Birgittas far. Johan Gasebog ingick i den tolvmannanämnd som under Birger Perssons ledning utarbetade Upplandslagen, vilken stadfästes 1296.

(Cm Johan Gasebog och Upplandslagen kan läsas utförligare i SPÅNGABYGDEN Nr 7, Februari 1983)

Fortsättningen på Sundbys historia behandlas i ett följande nummer av SPÅNGABYGDEN.

Källmaterial:

Lantmäteristyrelsens arkiv: Karta 1699 Sundby
Ransakningar om antiqviteterna 1667-84
Elias Wessén: Upplands Runinskrifter 1940
J.A.Nordberg: S. Clarae Minne 1727
Spånga Hembygdsgilles årsskrift 1938
Riksantikvarieämbetets rapporter om fornfynd
Stockholms Stadsmuseums karta över fornlämningar i
Sundby

NÄLSTA GÅRD INVIGD

Spånga Fornminnes- och Hembygds-gille har så äntligen kunnat fira invigning av Nälsta gård! I 40 år, sedan en gång Tore Karlson i Stockholms stadsfullmäktige på 40-talet motionerade om gårdens överlämnande till Gillet, har det ingått i våra drömmar och förhoppningar att få flytta in i Nälsta. Men först den 14 februari i nådens år 1986 blev dessa drömmar verklighet. Så firades också händelsen som sig bör i dagarna tre!

Den högtidliga invigningen skedde fredagen den 14 februari med deltagande av en rad prominenta gäster. Där var borgarrådet Mats Hulth, som har stor del i att drömmen om Nälsta blivit verklighet och som officiellt överlämnade gården i Gillets vård, och där var kommunfullmäktigeledamoten Kerstin Åslund, som också aktivt deltagit i arbetet för vårt övertagande av gården. Där var representanter från fastighetskontoret, Stadsmuseum, Hembygdsförbundet, hembygdsföreningarna i grannkommuner och -stadsdelar. Där var också representanter för grannen Nälstaskolan, Spånga gymnasium, Spånga Folkdansgille, Spånga IS m fl, vilka alla var ett omedelbart svar på Mats Hulths i invigningstalet givna uppmaning att låta Nälsta gård användas av alla kategorier Spånga-bor och -sammanslutningar. Givetvis fanns VÄSTERORT på plats och DN Runt Stan hade redan i förväg besett och för-evigat platsen.

Särskilt glädjande var att så många av dem som tidigare bott på Nälsta gård var med och tillsammans med Gillet gladdes över att gården på detta sätt bevaras och blir till glädje för bygden. Så var t ex Greta österlund och Stig Wahlgren närvarande, barn till Axel Wahlgren, om vars tid som arrendator på gården man kunnat läsa i SPÅNGABYGDEN Nr 17.

Karin Pettersson berättade att det vid hennes bröllop dansades i just det rum vi befann oss och hon överlämnade en kär ägodel från sin tid i Nälsta: en mycket vacker målning med motiv från gården, utförd av Spånga-konstnären Oscar Paul.

Mats Hulth invigningstalar

*Greta Österlund och Stig Wahlgren vid faderns
porträtt*

Många fler som bott eller arbetat på gården fanns med och gav roande och intressanta glimtar från den tid då Nälsta var en levande lantgård där mjölk kunde hämtas, djur av många slag höras och lantliga dofter kännas.

En rad gåvor överlämnades i samband med invigningen till berikande av Gillets samlingar och med anknytning till Nälsta eller Spånga överhuvudtaget. Inte minst har möbleringen underlättats genom gåvor av tidstypiska stolar, väggklocka, mattor mm, till vilket vi återkommer.

I firandet ingick givetvis avnjutande av kaffe med hembakta bullar och tårta. Vi är stort tack skyldiga Lisa Hammarlund och hennes medhjälpare för allt arbete i samband härmed. Invigningsfestligheterna fortsatte under lördagen och söndagen med öppet hus då alla medlemmar var välkomna att bekanta sig med Nälsta gård. Intresserade skaror strömmade till och bekantade sig med uthuset med vällingklockan, båtsmanstorpet och mangårdsbyggnaden med sin utställning på övervåningen. Rådsledamöterna befolkade de olika utrymmena för att efter bästa förmåga försöka ge svar på alla frågor. Minst en gång i timmen fick Erik Svedin upprepa sin information om Nälsta och arbetet med att överta gården.

Även under dessa dagar överlämnades gåvor till Gillet, liksom skett under den tid som gått sedan dess. En förteckning över gåvor vi erhöll i samband med inflyttningen i Nälsta finns i denna tidning. Nästa nummer kommer att innehålla en fortsatt gåvolista.

Invigningen den 14 februari inleddes med ringning i vällingklockan. För första gången på många år ljud dess manande toner över gården och dess omgivningar. Detta var möjligt tack vare vår "klockare" - han som allt skall bestyra. Ivar Ahlström tillverkade en kläpp av rätt modell, skaffade rep och klättrade dagen till ära upp till klockan, som glädjande nog ännu efter alla dessa år hänger på sin plats. Det var nästan gripande att höra den ringa ut över en så helt förändrad omgivning. Låt oss hoppas att dess toner var inledning till en ny, rik verksamhet på den gamla gården!

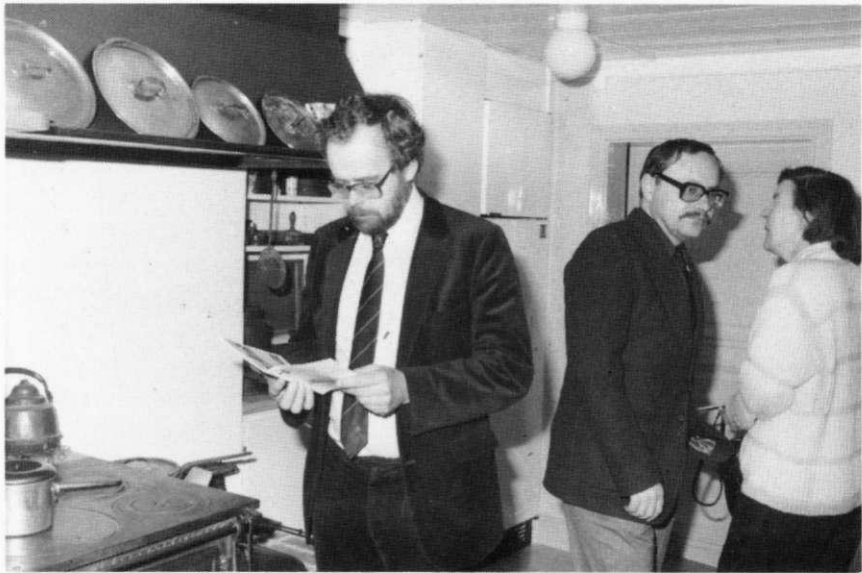
Gene Hamilton

Karin Pettersson berättar om Nälsta

Gäster kring köksbordet

*Mats Hulth studerar SPÅNGABYGDENS Nälsta-nummer
T h Kjell Nilsson från Sthlms läns Hembygdsförbund
som engagerad lyssnare*

En av många gåvor överlämnas...

GÅVOR TILL GILLET I SAMBAND MED INVIGNINGEN I NÄLSTA

Stadsmuseum: Bokserien STADSVANDRINGAR Nr 2 - 9

Sthlms läns Hembygdsförbund: Standar

Norra Järva Hembygdsförening: STORA BOKEN OM LIVET FÖRR

Hässelby Hembygdsförening: Palmväxt och fotografi av
Harry Grip (fotbollsspelare från Spånga 1905)

Vällingby Hembygdsförening: Krukväxt

Järfälla Hembygdsförening: löfte om köksredskap från
Bolinders mek verkstad

Sundbybergs Hembygdsförening: NY SVENSK HISTORIA -
bokfilm av Erik Lindorm 1810-1946 (4 band)

Karin Pettersson: Akvarell av Oscar Paul (Nälsta gård)

Märta-Greta Tauberman: Fem Spånga-motiv (teckningar
till tallriksserie)

Kerstin Åslund: Fotografi från Spånga Centrum 1920

Lisa Hammarlund: Väggeklocka och två jugendstolar

Per-Rune Flenning: Knopphängare och skoputslåda
(inventarier från Kyrkskolan)

Gösta Eriksson: Två hackknivar

Lilly Bjälvenäs: Två trasmattor

Nälstaskolan: 5-öringsmedalj

